

УДК 94(71):[32.019:343.41(47+57)]"1977/1978"

**ПОЗИЦІЯ КАНАДИ ЩОДО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УРСР
НА БЄЛГРАДСЬКІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ КРАЇН-УЧАСНИЦЬ НБСЕ
1977–1978 рр.**

Руслан СІРОМСЬКИЙ

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн

Простежено формування позиції Канади про порушення прав людини в УРСР напередодні та під час Белградської конференції НБСЕ 1977–1978 рр. Проаналізовано ініціативи канадських парламентарів засудити політику радянського керівництва і підтримати переслідуваних дисидентів. Розглянуто заходи українських організацій, щоб привернути увагу канадського суспільства до порушення прав людини в Радянському Союзі.

Ключові слова: гельсінський процес, Белградська конференція, НБСЕ, Канада, права людини, дисиденти, Українська Гельсінська Група.

У сімдесяті роки минулого століття в історії міжнародних відносин зменшилася геополітична конфронтація і започатковано новий формат гуманітарного діалогу. Кульмінацією цього часу стало пом'якшення міжнародної напруги від Наради з безпеки і співробітництва в Європі (далі – НБСЕ), на якій 1 серпня 1975 р. у Гельсінкі підписали Заключний акт, що закріпив основні принципи регулювання міждержавних відносин, гарантував базові права людини і визначив шляхи поглиблення співпраці.

Утім, майже одразу після підписання Заключного акта спостерігалися розбіжності в інтерпретації суті гельсінського процесу. Для Москви найважливішими видавалися питання, які належали до т. зв. “першого кошика” (безпека, територіальна цілісність, непорушність кордонів). Країни Заходу, натомість, надавали перевагу гуманітарним питанням – захисту базових прав людини (“третій кошик”)¹. Закріплення після Другої світової війни в міжнародному праві норм захисту прав людини (Статут ООН 1945 р., Загальна декларація прав людини 1948 р. і т. ін.) прямо не створювало можливості слідкувати за їх виконанням². Підписавши ж Гельсінський акт, кардинально змінили стан справ. Відтоді категорія *прав людини* набула міждержавного значення, ставши предметом обговорення світових форумів³. Держави-підписанти Заключного акта визнали, що НБСЕ є важлива частина процесу

¹ Szuch L. Helsinki & Belgrade: Part I / Lubko Szuch // *Student*. – Edmonton. – 1978. – January. – No. 42. – P. 10.

² Донеллі Дж. Права людини у міжнародній політиці / Джек Донеллі. Пер. з англ. – Львів: Кальварія, 2004. – С. 21–22.

³ What is Required by the Human Rights Clauses of Treaties other than UN Charter // *International Human Rights: Problems of Law and Policy* / R. B. Lillich, F. C. Newman. – Boston; Toronto: Little, Brown and Company, 1979. – P. 148.

зміцнення безпеки і розвитку співпраці в Європі, заявивши рішучість “продовжувати багатосторонній процес, розпочатий Нарадою”⁴. Однією з форм започаткованого гельсінським процесом діалогу мали стати періодичні конференції представників держав-учасниць НБСЕ. Першу конференцію запланували провести в 1977 р. в столиці Югославії Белграді.

Головним апологетом захисту прав людини на міжнародній арені в 1970-ті рр. виступили США, зокрема адміністрація президента Джиммі Картера. Державний секретар США Генрі Кіссінджер (1973–1977) наголошував: “Не ми захищаємося... не нам кидають виклик з вимогою жити згідно з принципами, під якими стоїть наш підпис... Конференція висунула наші стандарти людської поведінки, які були й залишаються маяком надії для мільйонів”⁵. У своїй діяльності Вашингтон заручився підтримкою інших країн Заходу, передусім Канади. Її прем’єр-міністр П’єр Трюдо був прихильник побудови “справедливого суспільства” і “свободи... без якої годі сподіватися, що права людини можуть дотримуватися”⁶. Ваги канадському чинникові в захисті прав людини на міжнародному рівні додавало те, що майже третина населення країни – іммігранти зі Східної Європи – території в той чи інший спосіб підконтрольні Москві. Водночас багато з них походили з українських земель, українці були репрезентовані в канадському політикумі, сприяли фокусуванню уваги офіційної Оттави на дотриманні прав людини виїнятоково в Українській РСР.

Опинившись перед дилемою – втратити міжнародний престиж чи послабити контроль за власними громадянами – радянське керівництво воліло пожертвувати першим⁷. Щобільше, ті громадяни Радянського Союзу, які ініціювали створення й належали до громадських груп сприяння виконанню Гельсінських угод, переслідувалися й опинилися за ґратами. В лютому 1977 р. правоохоронні органи заарештували керівника Української Гельсінської Групи (УГГ), письменника Миколу Руденка, а згодом й інших учасників правозахисної організації⁸. Один з учасників УГГ Левко Лук’яненко згадував, “у Москві викликали дисидентів у КДБ і пропонували альтернативу: або виїжджай за кордон*, або – в’язниця... У

⁴ Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе (Хельсинки, 1 августа 1975 года) [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_055/page4 [8.07.2016].

⁵ *Киссинджер Г.* Дипломатия / Генри Киссинджер / Пер. с англ. – Москва: Ладомир, 1997. – С. 692.

⁶ *Trudeau P.-E.* The Values of a Just Society / Pierre Elliot Trudeau // *Towards a Just Society: The Trudeau Years* / Ed. by T. Axworthy and P.-E. Trudeau. – Markham: Viking, 1990. – P. 357.

⁷ *Алексеева Л.* История инакомыслия в СРСР / Людмила Алексеева [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.memo.ru/history/diss/books/ALEXEEWA/Chapter16d.htm> [12.06.2016].

⁸ For National and Human Rights of Ukraine. Committee for Defense of Ukrainian Political Prisoners in the USSR. – London, 1977. – P. 6.

* Наприклад, дисидента Володимира Буковського 18 грудня 1976 р. обміняли на лідера чилійських комуністів Луїса Корвалана, після чого він поселився у Великій Британії; Людмилі Алексеевій у лютому 1977 р. вдалося емігрувати до США, де вона виконувала функції зарубіжного представника Московської Гельсінської Групи і т.д.

Києві альтернативи не було. Тут арештовували зразу. Звинувачення пред'являли за ст. 187-1 “Поширення завідомо неправдивих вигадок, що ганьблять радянський державний і суспільний лад”⁹.

Канадський парламент майже одразу відреагував на арешти членів УГГ, які декларували, що “боротьба за Права Людини не припиниться доти, доки ці Права не стануть щоденною нормою суспільного життя”¹⁰. Зокрема, 9 і 11 лютого 1977 р. депутат Палати громад Девід Орліков (Нова демократична партія) звернувся до керівництва держави з вимогою порушити питання арештів членів УГГ на двосторонньому рівні. Вже 15 лютого 1977 р. канадський парламент одностайно ухвалив резолюцію, в якій засудив дії радянської влади з переслідування правозахисників і вимагав звільнити заарештованих¹¹. Звертаючись до депутатів перед голосуванням, колишній державний секретар у закордонних справах** Мічел Шарп наголосив: “Канада була серед найвідданіших поборників залучення третього кошика (гуманітарних питань) до Заключного акта НБСЕ... Відтак у нас є підстави для занепокоєння... серйозними порушеннями духу і букви цієї угоди з боку Радянського Союзу”¹².

На початку 1977 р. УГГ звернулася до держав НБСЕ, акцентуючи їхню увагу на ущемленні прав людини в Радянському Союзі: “Химерна справа: у нас є непогана конституція, наша країна підписала Загальну декларацію прав людини, Гельсінські угоди, – і в усіх цих документах без кінця повторюється про Права Людини, про те, що Людина може і має право і те, й се і так далі, – а коли до діла – то всі ці права і можливості обертаються не лише в міраж, а в жорстокі удари... А суть, безумовно, в тім, що права декларуються бюрократичною структурою, так би мовити, вирішуються на стіні, а не впливають з самої правосвідомості людини”¹³.

⁹ Лук'яненко Л. 3 часів неволі. Книга п'ята: Одержимі / Левко Лук'яненко. – Київ: Тамподек ХХІ, 2012. – С. 62.

¹⁰ Меморандум. Ч. 1. Вплив Європейської Наради на розвиток правосвідомості на Україні // Український правозахисний рух. Документи й матеріали київської Української Громадської Групи сприяння виконанню Гельсінських угод / Упоряд. О. Зінкевич. – Торонто; Балтимор: Українське видавництво “Смолоскип” ім. В. Симоненка, 1978. – С. 64.

¹¹ Центральний державний архів зарубіжної україніки (далі – ЦДАЗУ), ф. 36 (Світовий конгрес вільних українців), оп. 1, спр. 41 (Документи (листи, бюлетені, запрошення, матеріали комітету оборони В. Мороза, тексти виступів, інтерв'ю), арк. 12.

** До 1993 р. ця посада – відповідник міністра закордонних справ Канади.

¹² Canada. House of Commons Debates. – Official Report. – Second Session – Thirtieth Parliament. Volume III, 1977–1977 (November, 21, 1976 – February, 21, 1977). – Ottawa: Queen's Printer for Canada, 1977. – P. 3042.

¹³ Країнам-учасникам Белградської Наради літа 1977-го // Український правозахисний рух. Документи й матеріали київської Української Громадської Групи сприяння виконанню Гельсінських угод / Упоряд. О. Зінкевич. – Торонто; Балтимор: Українське видавництво “Смолоскип” ім. В. Симоненка, 1978. – С. 23–24.

Арешти членів громадських груп сприяння виконанню Гельсінських угод в СРСР дещо скорегували порядок денний Белградської конференції НБСЕ для канадської делегації. Відтак 3 березня 1977 р. державний секретар в зовнішніх справах Канади Дональд Джеймісон виклав делегатам завдання відстоювати права людини у світі, і, передовсім, у Радянському Союзі. Він звернув увагу на доцільність використовувати різні тактики: громадський тиск в питанні звільнення радянських політв'язнів (громадські протести, мітинги, відповідні публікації в пресі), публічні дипломатичні ініціативи (“тиха дипломатія” – “*silent diplomacy*”) – вирішуючи проблеми з'єднання розділених війною родин по обидва боки океану¹⁴.

Напередодні підготовчої зустрічі НБСЕ в Белграді увагу до реального стану з правами людини в СРСР намагалися привернути й ув'язнені дисиденти. Так, семеро з них, поміж яких українець В'ячеслав Чорновіл, оголосили про свій перехід в односторонньому порядку на “Статус політв'язнів у СРСР”. Засуджений письменник Михайло Хейфец згадував: “21 квітня 1977 р. ми вперше не пішли ні на шиккування, ні на роботу, зірвали нашивки й оголосили на сто днів повний саботаж усіх таборових вимог, – на честь наближення Белградської наради 35-ти держав Європи та Північної Америки”¹⁵.

На початку травня 1977 р. Торонто та Оттаву відвідав російський дисидент Володимир Буковський, який зустрівся з представниками українських громадських організацій і канадськими парламентарями. На зустрічі зі співробітниками Державного секретаріату закордонних справ правозахисник висловився, що необхідно реагувати на порушення прав людини в СРСР на Белградській конференції. Дещо пізніше – в червні 1977 р. – Комітет з прав людини Світового Конгресу Вільних Українців (СКВУ), який очолював канадський сенатор Павло Юзик, влаштував зустріч представників канадських громадських організацій з дисиденткою, істориком, засновницею Московської Гельсінської Групи Людмилою Алексєвою¹⁶.

Дня 3 червня 1977 р. Комісія прав людини СКВУ публічно звернулася, щоб (стиль викладу збережено – *P. C.*): “Зустріч у Београді дає чергову, дуже важливу нагоду поставити на світовому форумі справу заперечення національних і людських прав українців советським режимом... [Закликаємо] вжити всіх можливих заходів, щоб впродовж београдської зустрічі звернути увагу на советські репресії проти українського народу. Закликаємо апелювати до урядів та міжнародних установ, організувати віча й демонстрації, інформувати

¹⁴ Canada. Debates of the Senate. – Official Report (Hansard). – 1977–1978. Third Session – Thirtieth Parliament. – Ottawa: Queen's Printer for Canada, 1978. – P. 499.

¹⁵ Хейфец М. В'ячеслав Чорновіл – зеківський генерал / Михайло Хейфец // Іноземці про українських політв'язнів: Спогади / Упоряд. О. Голуб. – Київ: Смолоскип, 2013. – С. 491.

¹⁶ ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 41, арк. 12–13.

представників преси, радіо і телебачення, щоб довести цю справу до відома якнайширших кіл світової громадськості”¹⁷.

Президія СКВУ через посольства країн Заходу, в т. ч. Канади, передала учасникам Белградської конференції петицію зі списками політв'язнів і вимагала їх негайного звільнити¹⁸. Це була перша міжнародна конференція на урядовому рівні, де Радянський Союз предметно звинуватили в порушенні прав людини. На думку Л. Алексєєвої, Белградська конференція стала безпрецедентною через саме ставлення проблеми, оскільки на ній використовували матеріали незалежних громадських асоціацій – гельсінських груп з Радянського Союзу, себто претензій радянських громадян до свого уряду¹⁹.

Белградська конференція НБСЕ тривала від 4 жовтня 1977 р. до 9 березня 1978 р. В ній взяли участь понад чотириста представників з 35-ти країн учасників гельсінського процесу. Канадську делегацію, особливістю якої була більша кількість парламентарів, ніж у делегаціях решти країн, очолював амбасадор Канади в Угорщині Томас Делворз. Серед делегатів були й канадці українського походження, зокрема Норман Кафік, Василь Скорейко, Павло Юзик (двічі долучався до роботи Белградської конференції – по два тижні в листопаді 1977 р. і в лютому 1978 р.). Міністр багатокультурності Канади Н. Кафік у розмові з керівником радянської делегації Юлієм Воронцовим непокоївся про переслідування церков у Радянському Союзі й задекларував готовість Канади прийняти окремих радянських дисидентів на поселення як іммігрантів (радянська сторона трактувала їх не політв'язнями, а звичайними кримінальними злочинцями)²⁰. Загалом, канадські делегати діяли на Белградській конференції узгоджено з представниками США та інших держав Північноатлантичного альянсу (усього 15 країн), відштовхуючись від принципів демократії, свободи і поваги до прав людини²¹. Вони клопотали перед радянською стороною полегшити перетин кордонів з особистих і професійних мотивів, спростити контакти між громадянами обох країн, з'єднати розділені війною сім'ї, надати вільний доступ до інформації, розширити культурну співпрацю тощо²². Зрозуміло, що втілити в Радянському Союзі такі пропозиції, ап'оріорі виглядало згубно для тоталітарного режиму.

¹⁷ ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 37 (Документи (протоколи засідань, звіти, пропозиції, пресові комунікати, заклики, листування з організаційних питань), арк. 74–75).

¹⁸ Недужко Ю. Боротьба української діаспори країн Заходу за права людини в Україні (середина 70 – початок 80-х років) // Мандрівець. – 2008. – № 1. – С. 16.

¹⁹ Алексєєва Л. История инакомыслия в СРСР / Людмила Алексєєва [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.memo.ru/history/diss/books/ALEXEEWA/Chapter16d.htm> [12.06.2016].

²⁰ Canada. Debates of the Senate. – Official Report (Hansard). – 1977–1978. Third Session – Thirtieth Parliament. – Ottawa: Queen's Printer for Canada, 1978. – P. 527.

²¹ Canada. Debates of the Senate... 1977–1978. Third Session – Thirtieth Parliament... – P. 216.

²² Canada. House of Commons Debates. – Official Report. – Third Session – Thirtieth Parliament. Volume II, 1977–1978 (November, 22, 1977 – January, 25, 1978). – Ottawa: Queen's Printer for Canada, 1978. – P. 2025.

Представник американської делегації, посол з особливих доручень Артур Голдберг запропонував обговорити на Белградській конференції справи учасників дисидентського руху в Радянському Союзі Юрія Орлова, Олександра Гінзбурга і Натана Щаранського (народився на Донбасі). Американський посол наголосив: “Ми обрали саме цих трьох, оскільки вони намагалися стежити за виконанням Заключного акту в СРСР. Звісно, Заклучний акт не забороняє такі мирні ініціативи й люди, які цим займаються, не переслідуватися, арештовуватися чи позбавлятися свободи. Сполучені Штати намагалися обговорити ці справи й інші питання під час двосторонніх контактів, однак не досягли очевидного результату. Тому порушуємо ці питання тут, як яскраві приклади, оскільки вважаємо, що це спільна мета нашої конференції, і ми сподіваємося на те, що так можемо досягти поступу”²³.

Країни соцтабору гостро реагували на такі пропозиції, вважаючи це втручанням у внутрішні справи незалежних держав. Вони звинувачували країни Заходу, що їхні представники використовують конференцію з метою пропаганди і просування “західної концепції прав людини”²⁴. Ю. Воронцов обурювався, що окремі країни “скеровують нараду на шлях психологічної війни і перетворюють її на арену ідеологічної конфронтації”²⁵. Радянська делегація була стурбована тим, що ідея моніторингу дотримання прав людини може підірвати “мости взаєморозуміння”. На це А. Голдберг парирував: “На моє переконання, навпаки, ці мости не міцніші, ніж їхні фундаменти. Основне завдання цієї конференції – закріпити фундаменти взаємин, щоби в розрядки була міцна і надійна основа”²⁶. Відтак, уже на початку Белградської конференції стало зрозуміло, що наповнити гельсінський процес конкретикою буде дуже складно, адже сторони використовували різні підходи до тих самих засад Заклучного акта НБСЕ.

Перипетії Белградської конференції НБСЕ не залишалися поза увагою в самій Канаді. До збору інформації про порушення прав людини у Східній Європі активно долучився депутат Палати громад і учасник Белградської конференції Ендрю Томпсон. Дня 27 жовтня 1977 р. про факт ув’язнення чехословацьких дисидентів – підписантів “Хартії 77” – у Палаті громад доповідав депутат Ендрю Брєвін²⁷. 15 листопада Мартін О’Коннел, а 6 грудня 1977 р. Боб Каплан з

²³ Incoming Telegram. Belgrade CSCE – Ambassador Goldberg’s Human Rights Speech, November 9, 1977 [Електронний ресурс] // *Ðàæèì àññðóíó*: <http://www.memo.ru/history/diss/carter/files/Img037.jpg> [4.07.2016].

²⁴ Biweekly Update on Belgrade Conference, February 8, 1978 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.memo.ru/history/diss/carter/files/img054.jpg> [4.07.2016].

²⁵ Canada. Debates of the Senate... 1977–1978. Third Session – Thirtieth Parliament... – P. 528.

²⁶ Incoming Telegram. To Secstate Washdc Immediate, November 1977 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.memo.ru/history/diss/carter/files/Img036.jpg> [4.07.2016].

²⁷ Canada. House of Commons Debates. – Official Report. – Third Session – Thirtieth Parliament. Volume I, 1977 (October, 18 – November, 21). – Ottawa: Queen’s Printer for Canada, 1977. – P. 318.

парламентської трибуни зверталися до державного секретаря в зовнішніх справах Канади з вимогою посприяти звільненню з в'язниці Н. Щаранського, залучивши задля цього всі можливості²⁸. В Сенаті головним рупором у захисті прав людини виступав П. Юзик, який декілька разів звертав увагу присутніх на грубі порушення гельсінських угод в Радянському Союзі, наголошуючи на долі ув'язнених українських дисидентів²⁹.

Дня 16 листопада 1977 р. представники естонської, литовської, чехословацької, польської та української етнічних громад в Оттаві зустрілися з Канадською парламентською гельсінською групою. Представник Комітету Українців Канади (КУК) Адам Микитюк порушив проблему з'єднання родин, розділених війною (мова велася принаймні про 160 конкретних випадків з українського боку і майже 400 загалом). Серед інших побажань звучали пропозиції спростити подорожі до СРСР та імміграції до Канади³⁰. Колективні звернення та клопотання перед канадською делегацією на Белградській конференції НБСЕ із закликом стати на захист радянських політв'язнів масово скеровували й інші громадські організації³¹.

Проте канадське керівництво не плекало надмірних ілюзій повністю реалізувати засади Гельсінського акта, про що свідчили парламентські дебати³². Якщо ще 31 січня 1978 р. представник канадської делегації на Белградській конференції сенатор Петер Боса висловлював стриманий оптимізм ("на довгій дорозі і просування повільне..., але великий успіх починається з маленького кроку"³³), то вже 21 березня 1978 р. інший канадський делегат, сенатор Ендрю Томпсон констатував фіяско завершального етапу зустрічі³⁴. Іноді складалося враження, що керівництво Радянського Союзу не просто ігнорувало пропозиції західних партнерів, а демонстративно зневажало їх, вдаючись до все нових показових арештів правозахисників³⁵.

Делегація Канади підготувала дев'ять пропозицій до остаточного документа (з усього близько ста) Белградської конференції НБСЕ. Шість з них стосувалися гуманітарних питань. Вони мали гарантувати повагу до прав людини, з'єднати розділені війною і новими кордонами родини, встановлювати гуманітарні

²⁸ Canada. House of Commons Debates... Third Session – Thirtieth Parliament. Volume 21, 1977–1978 (November, 22 – January, 25)... – P. 1589.

²⁹ Canada. Debates of the Senate... 1977–1978. Third Session – Thirtieth Parliament... – P. 216.

³⁰ Zaverucha S. Helsinki, Human Rights and Canada / Stephan Zaverucha // *Student*. – Edmonton. – 1978. – February. – No. 43. – P. 9.

³¹ ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 37 (Документи (протоколи засідань, звіти, пропозиції, пресові комунікати, заклики, листування з організаційних питань), арк. 2–3).

³² Canada. Debates of the Senate... 1977–1978. Third Session – Thirtieth Parliament... – P. 542.

³³ Canada. Debates of the Senate... 1977–1978. Third Session – Thirtieth Parliament... – P. 329.

³⁴ Canada. Debates of the Senate... 1977–1978. Third Session – Thirtieth Parliament... – P. 499.

³⁵ Ukrainian Public Group to Promote the Implementation of the Helsinki Accords. Information Bulletin No. 1 / Transl. and edited by B. Yasen. – Toronto; Baltimore: Smoloskyp Publishers, 1978. – P. 10.

контакти, повністю імплементувати засади Заключного акта 1975 р., забезпечити свободи переміщення і думки³⁶. Проте, на завершальному етапі конференції делегація Радянського Союзу відмовилася брати участь в дискусії про підсумковий документ. Деякий час його представники воліли відмовчуватися і відмовилися від будь-яких переговорів, а згодом запропонували власний цілком неприйнятний для країн Заходу варіант підсумкового документа. Після декількох тижнів стагнації в переговорах радянська делегація погодилася на роботу в неформальних контактних групах і допустила обговорення проєкту підсумкового акта, підготованого нейтральними країнами. Втім, робота радянських представників в таких групах звелася до вихолощення з тексту акта матеріалу, який їх не задовольняв. Тим часом, усвідомлюючи невдачу конференції, Радянський Союз в своїх засобах інформації почав вдаватися до применшення ролі зустрічі в Белграді, намагаючись нівелювати можливі негативні наслідки від її проведення.

Як значилося в одному з американських звітів про перебіг Белградської конференції, для СРСР найкращим варіантом підсумкового акта був беззмістовний документ, в якому “навіть чи знайдеться будь-яка корисна інформація, крім проведення конференції і дати майбутньої зустрічі”³⁷. Зрештою, так і сталося – чи не єдине, чого досягли сторони в результаті перемовин – це узгодження місця і дати проведення чергової конференції НБСЕ (1980 р. в Мадриді). Канада офіційно розчарувалася, що не вдалося досягти згоди про остаточний документ конференції, а сенатор П. Юзик прокоментував наслідки Белградської зустрічі словами “Гора народила мишу”³⁸.

Водночас серед канадців поширилася критика ліберального уряду П. Трюдо за недостатню наполегливість у просуванні гельсінського процесу, а окремі політики визнавали, що “крім резолюцій і заяв наш уряд не вжив конкретних заходів, щоб СРСР як держава-підписант їх поважав і виконував”³⁹. Природно, до критики позиції Канади на Белградській конференції найбільше долучилися опозиціонери – представники Прогресивно-консервативної партії, яку очолював Джо Кларк⁴⁰.

Своєрідною реабілітацією канадського політикуму в очах своїх громадян-вихідців зі Східної Європи, стало висунення 29 червня 1978 р. гельсінських груп Радянського Союзу на Нобелівську премію миру (подібно вчинили парламенти Великої Британії, Норвегії і Бельгії). Репрезентуючи це подання, голова

³⁶ Canada. Debates of the Senate... 1977–1978. Third Session – Thirtieth Parliament... – P. 499.

³⁷ Biweekly Update on Belgrade Conference, February 8, 1978 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.memo.ru/history/diss/carter/files/img054.jpg> [4.07.2016].

³⁸ Canada. Debates of the Senate... 1977–1978. Third Session – Thirtieth Parliament... – P. 527.

³⁹ Лук'яненко Л. З часів неволі. Книга п'ята: Одержимі... – С. 285.

⁴⁰ Canada. House of Commons Debates. – Official Report. – Third Session – Thirtieth Parliament. Volume VI, 1978 (May, 29 – October, 10). – Ottawa: Queen's Printer for Canada, 1978. – P. 5926–5927.

Канадської парламентської гельсінської групи Мартін О'Коннел мотивував рішення так: "Члени п'яти Гельсінських моніторингових груп у Радянському Союзі ризикують своєю свободою, піддаються переслідуванню, ув'язненню і заслання заради дотримання прав людини, передбачених Гельсінським Заключним актом 1975 р., підписантом якого виступає Канада"⁴¹. У відповідь керівництво Радянського Союзу розпочало активну дипломатичну кампанію, щоб зірвати канадську ініціативу, називаючи номінантів "кримінальними злочинцями"⁴². В підсумку Нобелівську премію миру за 1978 р. "за підготову і висновок основоположних угод між Ізраїлем і Єгиптом" отримали президент Єгипту Анвар Садат і прем'єр-міністр Ізраїлю Меназем Бегін.

* * *

Отже, попри те, що очевидних результатів на Белградській конференції НБСЕ 1977–1978 рр. досягти не вдалося, ця зустріч уперше продемонструвала: права людини опинилися в епіцентрі світової уваги, а їхнє дотримання підлягатиме скрупульозному моніторингу. Захист прав людини став одним із пріоритетів зовнішньої політики Канади, яка під впливом місцевої української громади значну увагу приділяла імплементації засад Гельсінського акта в УРСР.

CANADIAN POSITION OF HUMAN RIGHTS VIOLATIONS IN THE UKRAINIAN SSR ON BELGRADE CONFERENCE OF THE CSCE 1977–1978

Ruslan SIROMSKYI

Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries

The article traced formation of Canada's position on human rights violations in the Ukrainian SSR before and during the Belgrade Conference CSCE 1977–1978. Canadian parliamentarians' initiatives towards condemnation of the Soviet leadership and support of persecuted dissidents are analyzed. The Ukrainian organizations measures to attract the attention of Canadian society to the problem of human rights violations in the Soviet Union are considered.

Key words: the Helsinki process, the Belgrade Conference, the CSCE, Canada, human rights, dissidents, Ukrainian Helsinki Group.

Стаття надійшла до редколегії 5.05.2016

Прийнята до друку 21.11.2016

⁴¹ Canada. House of Commons Debates... Third Session – Thirtieth Parliament. Volume VI, 1978 (May, 29 – October, 10)... – P. 6850.

⁴² Лук'яненко Л. 3 часів неволі. Книга п'ята: Одержимі... – С. 243.